

Η μελαγχολία του πληθωρισμού

Πάυλος Ρούφος¹

Το 2022 είδε το φάντασμα του πληθωρισμού να κάνει την εμφάνισή του. Πολλοί αριστερίζοντες σχολιαστές, που συνήθιζαν να αγνοούν τις ανησυχίες για τον πληθωρισμό ως δεξιά φοβο-καπηλεία, μοιάζουν να έχουν καταληφθεί εξ απήνης. Μερικοί μιλούν για μια επιστροφή στη δεκαετία του 1970, και είδαμε μια τάση ανόδου στους αγώνες σχετικά με τις αυξήσεις των τιμών και τους λογαριασμούς κοινής ωφελείας. Βασισμένοι πάνω σε μια συνέντευξη με το [Tous Dehors](#), ρωτήσαμε τον Πάυλο Ρούφο για το πώς θα πρέπει να κατανοήσουμε τον πληθωρισμό σήμερα.

Endnotes: Τι είναι ακριβώς ο πληθωρισμός;

Πάυλος Ρούφος: Στην καθημερινή γλώσσα, ο πληθωρισμός είναι απλά μια σταθερή αύξηση στις τιμές. Παρ' όλα αυτά, δεν υπάρχει τίποτα απλό σε αυτό. Ποιες τιμές ακριβώς αυξάνουν; Οι επίσημες μετρήσεις του πληθωρισμού (που χρησιμοποιούνται από τις κεντρικές τράπεζες, το κράτος και άλλους οικονομικούς θεσμούς) κοιτάζουν τον Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (Consumer Price Index - CPI), δηλαδή, ένα καλάθι συγκεκριμένων εμπορευμάτων με συχνή κατανάλωση από τα νοικοκυριά. Αυτό σημαίνει αμέσως ότι άλλες τιμές εξαιρούνται: πιο αξιοσημείωτα, για παράδειγμα, ενώ το κόστος του ενοικίου (για κατοικία) περιλαμβάνονται στον ΔΤΚ, οι αυξήσεις στις τιμές των ακινήτων (που θεωρούνται "επενδυτικό asset") δεν περιλαμβάνονται². Στον κόσμο που ζούμε, οι συνολικά αυξανόμενες τιμές στην αγορά κατοικίας θεωρούνται ως "οικονομική ανάπτυξη" (ως κάτι θετικό), ενώ οι υψηλότεροι μισθοί ως κάτι απειλητικό που θα πρέπει να συντριβεί.

Ένας άλλος τρόπος να περιγραφεί ο πληθωρισμός συνοψίζεται στην φράση των οικονομολόγων: "πάρα πολλά χρήματα κυνηγούν πολύ λίγα εμπορεύματα". Αυτό μοιάζει πιο συγκεκριμένο σε σχέση με τον προηγούμενο ορισμό αλλά αφού ξύσουμε την επιφάνεια ένα σύνολο προβλημάτων αποκαλύπτονται: "πάρα πολλά χρήματα" σε σχέση με τι; Υπάρχει ένα καθορισμένο, αντικειμενικό σύνολο χρημάτων που σηματοδοτεί ένα όριο; Πώς υπολογίζεται αυτό το όριο; Το δεύτερο κομμάτι της πρότασης επίσης έχει ζητήματα: "πολύ λίγα εμπορεύματα" σε σχέση με τι; Συνήθως, φυσικά, η φράση ερμηνεύεται σαν να περιγράφει μια σχέση ανάμεσα στα δύο: υπάρχουν διαθέσιμα περισσότερα χρήματα από τα υπάρχοντα εμπορεύματα και υπηρεσίες. Αλλά ούτε αυτό βοηθά περισσότερο. Αυτό όχι μόνο συνεπάγεται την ύπαρξη μια υποτιθέμενα βέλτιστης σχέσης ανάμεσα στα "χρήματα" και τα εμπορεύματα και τις υπηρεσίες ενώ αγνοεί άλλα καθοριστικά στοιχεία (η χρηματιστικοποίηση θα έπρεπε να είναι ένα προφανές), αλλά επίσης δεν λέει τίποτα σχετικά με τις αιτίες του πληθωρισμού: πώς φτάνουμε σε μια τέτοια ανισορροπία ανάμεσα στα "πάρα πολλά χρήματα" και τα "πολύ λίγα εμπορεύματα"; Υπήρξε μια εκτίναξη στη ζήτηση για περισσότερα εμπορεύματα ή μια πτώση στην προσφορά;

¹ Στμ. Μεταφρασμένο από εδώ: <https://endnotes.org.uk/posts/pavlos-roufos-inflation-blues>

² Φυσικά, όταν οι τιμές των ακινήτων ανεβαίνουν, αυτό μπορεί να αντανάκλασει και στις τιμές των ενοικίων, οπότε μπορούμε να συλλάβουμε μια έμμεση αντανάκλαση της αγοράς στέγης στον ΔΤΚ. Δεν υπάρχει, όμως, άμεση σύνδεση ανάμεσα στις τιμές των ενοικίων και τις τιμές των ακινήτων, ιδιαίτερα σε χώρες με μηχανισμούς ελέγχου των ενοικίων και δικαιώματα προστασίας των ενοικιαστών, οπότε θα ήταν λάθος να συμπεράνουμε ότι γενικά ο ΔΚΤ συμπεριλαμβάνει τις τιμές στάγασης. Στις ΗΠΑ, η Fed περιλαμβάνει ένα πλασματικό "κόστος ιδιοκατοίκησης" – δηλαδή πόσα χρήματα θα πλήρωνε ένας ιδιοκτήτης για να νοικιάζουν την ιδιοκτησία τους αν δεν ήταν ιδιοκτησία τους. Την ίδια στιγμή, οι πληρωμές στεγαστικών δανείων (μακράν, φυσικά, του να είναι πλασματικές) εξαιρούνται. Ακολουθώντας την Αξιολόγηση Στρατηγικής της για το 2021, η ΕΚΤ θεώρησε την περίπτωση να συμπεριλάβει στο καλάθι του ΔΤΚ το κόστος της ιδιοκατοίκησης αλλά αυτό παραμένει ένα μακροπρόθεσμο πλάνο.

Προσπαθώντας να κατανοήσουμε πώς δουλεύει ο πληθωρισμός στην πραγματική οικονομία, ακόμα περισσότερες περιπλοκές προκύπτουν. Όπως επισήμανε η Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών (*Bank of International Settlements*) σε ένα πρόσφατο άρθρο, υπάρχει μια κρίσιμη διαφορά ανάμεσα στις σχετικές αλλαγές των τιμών σε συγκεκριμένα εμπορεύματα και τον υποκείμενο πληθωρισμό, μια κατάσταση στην οποία υπάρχει μια ευρύτερης βάσης και συγχρονισμένη αύξηση στις τιμές που διαβρώνει την αξία του χρήματος – κάτι που σημαίνει ότι δεν θα μπορούν αύριο τα χρήματα κάποιου να αγοράσουν αυτά που αγοράζουν σήμερα. Στις αρχές του 2021, πολλοί ισχυρίζονταν ότι ο πληθωρισμός ήταν ένα παροδικό φαινόμενο οδηγούμενο από τις προσωρινές ελλείψεις στην προσφορά και την ενέργεια ή εμπόδια που θα μπορούσαν να επιλυθούν, δηλαδή ότι αυτό που συνέβαινε ήταν μόνο σχετικές αλλαγές τιμών. Όμως, αμέσως μετά, ο φόβος ήταν ότι αυτό είχε εξελιχθεί σε έναν υποκείμενο πληθωρισμό, που επηρεάζει όλες τις τιμές δείχνοντας σημάδια ότι εμπεδώνεται δομικά, δηλαδή ότι απέχει πολύ από το να είναι παροδικός. Τώρα που ο πληθωρισμός μοιάζει να επιβραδύνεται, έχει επιστρέψει στην ατζέντα η κουβέντα για έναν παροδικό πληθωρισμό.

Αν ένα πράγμα είναι καθαρό είναι ότι ο πληθωρισμός δεν μπορεί να κατανοηθεί από μόνος του. Εκφράζει ένα σύνολο σχέσεων και αλληλεπιδράσεων ανάμεσα στο χρήμα, την παραγωγή, τη διανομή, την προσφορά και τη ζήτηση κ.ά., κατηγορίες που απέχουν πολύ από το να είναι οι ίδιες σαφείς, πόσο δε μάλλον σε σχέση μεταξύ τους. Η οπτική που έχει κανείς για τις έννοιες αυτές, πολύ δύσκολα μπορεί να είναι ουδέτερη, γιατί αναπόφευκτα άπτονται βαθιών πολιτικών ζητημάτων. Διαφωνίες σχετικά με τον πληθωρισμό (είτε μιλάμε για τα αίτιά του είτε για μέτρα καταπολέμησής του) αντανακλούν υποκείμενες πολιτικές διαφωνίες. Συνεπώς, οι συζητήσεις για τον πληθωρισμό μπορούν να ρίξουν φως σε αυτό που οι άνθρωποι σκέφτονται γενικότερα σχετικά με την οικονομία, το κράτος, το χρήμα και την εργασία.

Για παράδειγμα, σε συγκεκριμένους πολιτικούς κύκλους έχει γίνει κυρίαρχη η ιδέα ότι ρυθμοί πληθωρισμού πάνω από το 2% είναι πηγή αστάθειας. Η ιδέα αυτή είναι στην πραγματικότητα, αρκετά πρόσφατη: μέχρι και τη δεκαετία του 1980 πολύ μεγαλύτερα ποσοστά πληθωρισμού θεωρούνταν κανονικά και γίνονταν ανεκτά (ακόμα και υποστηρίζονταν, σε κάποιες περιπτώσεις). Παρ' όλα αυτά, αληθεύει ότι ο πληθωρισμός θεωρείται συστηματικά ως ένα καταστροφικό φαινόμενο από μια συγκεκριμένη φιλελεύθερη ή νεοφιλελεύθερη οπτική. Ο λόγος: ο πληθωρισμός διαβρώνει την αξία του χρήματος και, συνεπώς, τον πλούτο. Εξ ου η σταθερή εμμονή με το "σίγουρο χρήμα" ("sound money"), έναν στόχο της πολιτικής διατήρησης του πληθωρισμού σε εξαιρετικά χαμηλά (ακόμα και *μηδενικά*) επίπεδα. Είναι μόνο σε αυτό το πλαίσιο που μπορεί κανείς να καταλάβει την πρόσφατη πρόβλεψη της ΕΚΤ για πληθωρισμό 4,2% για τον επόμενο χρόνο ως αρκετά ανησυχητική ώστε να υποστηρίξει επιπλέον νομισματική πειθαρχία.

Ε: Εντάξει, αλλά τι είναι αυτό που εσείς βλέπετε να προκαλεί αυτή την πρόσφατη κρίση πληθωρισμού;

Π: Φαίνεται να καθοδηγείται από τρεις παράγοντες. Πρώτον, εμπόδια στις εφοδιαστικές αλυσίδες, ένα υπόλειμμα των περιορισμών και των λοκντάουν της περιόδου του Covid, επηρέασαν άμεσα την παγκόσμια την παγκόσμιο εφοδιασμό των αγαθών. Οι περιορισμοί αυτοί έτειναν να γίνονται αισθητοί περισσότερο για συγκεκριμένα προϊόντα, ο ρόλος των οποίων είναι μάλλον κεντρικός κατά μήκος διαφορετικών σφαιρών της παραγωγής³. Πολλοί, για παράδειγμα, επισήμαιναν την έλλειψη ημιαγωγών που προκάλεσαν μια σειρά περιορισμών στη βιομηχανία⁴. Δεύτερον, η ενεργειακή κρίση

³ Από αυτή την άποψη το σύστημα παραγωγής "*just-in-time*" που είχε αναγγελθεί ως τόσο επωφελές και καινοτόμο αποδείχτηκε να είναι μια κατάρρα. Επιπλέον, όπως δείχνει ένα άλλο έγγραφο της BIS, η πρόβλεψη για περισσότερες συμφορήσεις, σήμαινε ότι εταιρείες άλλαξαν τις στρατηγικές τους με τρόπους που καθιστούσαν την αφαίρεση αυτών των εμποδίων ακόμα πιο δύσκολη.

⁴ Οι ημιαγωγοί χρησιμοποιούνται σε μια ποικιλία εμπορευμάτων, από κινητά τηλέφωνα και υπολογιστές μέχρι αυτοκίνητα. Παρ' όλο που η ευρεία χρήση τους έχει δημιουργήσει μια συνεχή αύξηση στη τήτηση

ση: οι τιμές της ενέργειας ανέβαιναν ήδη το 2021, αλλά αυτό επιταχύνθηκε ραγδαία από την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, τις κυρώσεις που ακολούθησαν και την απόφαση αποσύνδεσης/αποσύμπλεξης (κυρίως αλλά όχι μόνο ευρωπαϊκών) οικονομιών από τις ρωσικές ενεργειακές πηγές. Μεταξύ άλλων, αυτό έφερε μια ξαφνική είσοδο μεγάλων παικτών (όπως η ΕΕ ή η Κίνα) στην αγορά των ενεργειακών εναλλακτικών, που ώθησαν τις τιμές στα ύψη. Τρίτον, και ως μια συνέπεια των δύο προηγούμενων, μια αλλαγμένη δυναμική του καπιταλιστικού ανταγωνισμού, δηλαδή την δυνατότητα συγκεκριμένων μεγάλων εταιρειών να εκμεταλλευτούν τα εμπόδια στις προμήθειες για να αυξήσουν τις τιμές γνωρίζοντας ότι οι ανταγωνιστές τους ήταν εξίσου περιορισμένοι όσοι και οι ίδιοι και δεν μπορούσαν, επομένως, να κερδίσουν μερίδιο στην αγορά κρατώντας τις τιμές χαμηλά, όπως επιχειρηματολόγησε η Isabella Weber [πρόσφατα](#).

Σε σχέση με αυτόν τον τρίτο λόγο, μια περαιτέρω εξήγηση είναι ίσως αναγκαία. Πολύς κόσμος, και η αριστερά το ξέρει αυτό, έχει ερμηνεύσει τον τωρινό πληθωρισμό ως το αποτέλεσμα *κερδοσκοπίας*. Το πρόβλημα με αυτή την άποψη, είναι ότι συνεπάγεται ένα επίπεδο κανονικού κέρδους που είναι αποδεκτό και δεν προκαλεί προβλήματα, αλλά τότε οι μεγάλες επιχειρήσεις εκμεταλλεύονται συγκεκριμένες συνθήκες για να δρέψουν υπερβολικά κέρδη. Αυτό συσκοτίζει το γεγονός ότι ακόμα και η ίδια η αποκαλούμενη κανονική κερδοφορία, ως ο ακρογωνιαίος λίθος της καπιταλιστικής οικονομίας, είναι μια εντελώς καταστροφική διαδικασία (με την κλιματική καταστροφή να είναι το πιο προφανές παράδειγμα). Η έννοια της κερδοφορίας υποδηλώνει ένα είδος *διαφθοράς*, μια διαστροφή της κανονικής εξαγωγής κέρδους, μια μορφή απαράδεκτης υπερβολής εναντίον μιας φυσικοποιημένης καπιταλιστικής κανονικότητας.

Επιπλέον, κάποιοι έχουν συνδέσει την ικανότητα των επιχειρήσεων να εκμεταλλεύονται ιστορικές καταστάσεις για να αυξάνουν τα κέρδη τους με την έννοια της *μονοπωλιοποίησης*. Να ακούγεται αυτό από την νεοφιλελεύθερη πλευρά, η οποία έχει μια μακρά ιστορία αντιμονοπωλιακής αντίθεσης, αυτό έχει νόημα: τα μονοπώλια αλλοιώνουν την αγορά και τον μηχανισμό τιμών και είναι, ως τέτοια, επιβλαβή για την οικονομία της αγοράς. Όμως, η υιοθέτηση της αντιμονοπωλικής προοπτικής από την αριστερά παραμένει ένα παζλ. Αφήνοντας κατά μέρος την επίμονη τάση των σταλινικών να περιγράφουν τις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις μέσω αυτού του ψευδωνύμου (δηλαδή “μονοπωλιακός καπιταλισμός”), η αντίθεση στα μονοπώλια έχει νόημα μόνο από την οπτική μιας πιο αποτελεσματικής διαδικασίας ανταγωνισμού (που είναι, φυσικά, ο λόγος για τον οποίο οι νεοφιλελεύθεροι έχουν τόσο μεγάλη έγνοια με τα μονοπώλια). Μια κριτική της καπιταλιστικής τάξης, όμως, δεν ενδυναμώνεται από την προαγωγή μιας περισσότερο *αληθινά* ανταγωνιστικής τάξης⁵.

Εν πάσει περιπτώσει, δεν ζούμε σε έναν κόσμο μονοπωλίων ή καρτέλ. Ενώ συγκεκριμένες επιχειρήσεις έχουν μεγαλύτερα μερίδια αγοράς και η καπιταλιστική συγκεντροποίηση είναι ένα δομικό φαινόμενο της καπιταλιστικής οικονομίας, ο ανταγωνισμός παραμένει ο κεντρικός δρόμος μέσω του οποίου οι κόμβοι του κεφαλαίου σχετίζονται μεταξύ τους – και οι σημερινές πληθωριστικές πιέσεις έχουν να κάνουν περισσότερο με μεταβαλλόμενες δυναμικές ανταγωνισμού, μάλλον, παρά με την απουσία του⁶. Να θρηνούμε την απουσία πραγματικού ανταγωνισμού μεταξύ των καπιταλιστικών επιχειρήσεων δεν είναι, ούτε ήταν ποτέ, το καθήκον όσον κάνουν κριτική στην καπιταλιστική οικονομία.

όλα αυτά τα χρόνια, τα μέτρα για την πανδημία στην Ασία (που είναι κομβικός παραγωγός ημιαγωγών) προκάλεσε διαταραχές στα εργοστάσια και τις παραδόσεις δημιουργώντας μια παγκόσμια έλλειψη επεξεργαστών.

5 Στμ. Εξαιρετικό σημείο. Όντως η κριτική στις λενινιστικές απόψεις περί μονοπωλιακού καπιταλισμού που, φυσικά, συμπληρώνονται στο “γέω”-πολιτικό κομμάτι από αυτές περί ιμπεριαλισμού, οφείλει να είναι ριζική· απόψεις πχ. περί καρτελοποίησης κλπ. έχουν ευρεία απήχηση.

6 Στμ. Ένα σημείο που αξίζει ανάλυση.

E: Μια άλλη θεωρία που ακούει κανείς συχνά είναι αυτή ενός σπирάλ “μισθών/τιμών”. Έχουν συνεισφέρει οι αυξανόμενοι μισθοί στον πληθωρισμό;

Π: Θα υπήρχε κάποια αξία στην θεωρία του σπирάλ “μισθών/τιμών” αν υπήρχαν, όντως, αυξανόμενοι μισθοί. Το πρόβλημα είναι ότι δεν έχει υπάρξει κανένα τέτοιο πράγμα. Στην πραγματικότητα οι μισθοί στις περισσότερες αναπτυγμένες χώρες τείνουν να μένουν στάσιμοι, αν δεν μειώνονται, τα πρόσφατα χρόνια. Ακόμα και σε τομείς που η εργασία έχει μεγαλύτερη πλεονέκτημα (για παράδειγμα, οι οργανωμένοι εργάτες μετάλλου στη Γερμανία), οι διαπραγματεύσεις με τα συνδικάτα τον τελευταίο χρόνο έχουν μόνο πετύχει μια αύξηση μισθού που είναι κάτω από τον ρυθμό του πληθωρισμού. Πιο μακροπρόθεσμα, η αύξηση των μισθών στην οικονομία συνολικά τείνουν να μένουν πίσω από την αύξηση της παραγωγικότητας, έτσι που το μερίδιο των μισθών να έχει μειωθεί δραματικά από τη δεκαετία του 1970.

Είναι αλήθεια, βέβαια, ότι σε μερικούς τομείς και σε συγκεκριμένες χώρες έχουμε δει αυξήσεις μισθών που ξεπερνούν τις αυξήσεις στην παραγωγικότητα, όπως είναι ο τομέας των υπηρεσιών στις ΗΠΑ. Υπάρχουν, όμως, εδώ, δύο κρίσιμα πράγματα που πρέπει να έχουμε υπόψιν: πρώτον, η παραγωγικότητα του τομέα των υπηρεσιών πάντα τείνει να είναι χαμηλή, οπότε δεν υπάρχει τίποτα που να μας εκπλήσσει σχετικά με αυτό. Δεύτερον, ακόμα και αν συγκεκριμένες υπηρεσίες στις ΗΠΑ είδαν τέτοιες αυξήσεις, αυτό απέχει πολύ από το να είναι ένα γενικό φαινόμενο – είτε μέσα στον τομέα των υπηρεσιών συνολικά, είτε σε άλλες οικονομίες εκτός των ΗΠΑ, όπως οι ευρωπαϊκές. Η εξήγηση μια αλλαγής πολιτικής προς υψηλότερα επιτόκια (κάτι που σημαίνει ύφεση) σε ένα παγκόσμιο επίπεδο δείχνοντας προς έναν συγκεκριμένο τομέα στις ΗΠΑ είναι απλά ανοησία.

Υπάρχουν διάφοροι ιστορικοί λόγοι για αυτή την τάση προς την στασιμότητα των μισθών. Σε ένα κοινωνικό επίπεδο, μπορεί κανείς να επισημάνει την παρακμή του εργατικού κινήματος μετά τη δεκαετία του 1970. Σε ένα πολιτικό επίπεδο, μπορεί να επισημάνει τον μετασχηματισμό της σοσιαλισμοκρατίας και το ρεφορμισμό σε πολιτικά οχήματα του νεοφιλελευθερισμού. Και τα δύο αυτά σημεία μπορούν να εξηγήσουν περαιτέρω γιατί οι οικονομικές πολιτικές έχουν παραμείνει κλειδωμένες σε ένα συγκεκριμένο νεοφιλελεύθερο παράδειγμα: την απουσία αποτελεσματικού κοινωνικού ανταγωνισμού και την εξαφάνιση ακόμα και ρεφορμιστικών εναλλακτικών. Όμως, ίσως να είναι επίσης απαραίτητο ένα ευρύτερο πλαίσιο. Σε αυτό το σημείο, για μένα, το έργο του Brenner προσφέρει μια πειστική προσέγγιση. Δείχνει προς κρίσιμους καθοριστικούς παράγοντες όπως η δυνατότητα υπερπαραγωγής, η αποβιομηχάνιση, απελευθερωμένες ροές κεφαλαίου και μια συνεπόμενη πτώση της παραγωγικότητας, καθώς η βραχυπρόθεση κερδοφορία πήρε μια πιο μακροπρόθεση προσέγγιση που μπορούσε να συνδυάσει κεφάλαιο και εργασία με τρόπους που να αυξάνουν την παραγωγικότητα. Τέλος, και το πιο κρίσιμο, μπορούμε να επισημάνουμε την αύξηση του χρέους των νοικοκυριών (και την μεταβαλλόμενη δυναμική που απέκτησαν η πίστωση και το χρέος μέσω των παγκόσμιων αγορών) ως ενός τρόπου “μπαλώματος” για τους καθηλωμένους ή χαμηλότερους μισθούς, προσφέροντας μια πλασματική αύξηση στην αγοραστική δύναμη.

Πηγαίνοντας πίσω στο ερώτημα του σπирάλ “μισθών/τιμών”. Σε αντίθεση με την αριστερά του “σίγουρου χρήματος”, που βλέπει επίσης τον πληθωρισμό *καθ'αυτόν* ως μια απειλή επειδή παίρνει ως δεδομένο ότι οι εργάτες δεν θα είναι ικανοί να παλέψουν εναντίον του, οι καθιερωμένοι οικονομολόγοι και οι κεντρικές τράπεζες φοβούνται στην πραγματικότητα ότι ο ανερχόμενος πληθωρισμός θα αναγκάσει τους εργάτες να απαιτήσουν υψηλότερους μισθούς ώστε να αντισταθμίσουν τη μείωση της αγοραστικής τους δύναμης. Ισχυρίζονται, όμως, ότι όταν αυτό συμβαίνει, το μεγαλύτερο εργατικό κόστος “αναγκάζει” το κεφάλαιο να αυξήσει περαιτέρω τις τιμές για να εξισορροπήσει τους αυξημένους μισθούς. Αυτή είναι η άποψή τους για το σπирάλ μισθών/τιμών, στο οποίο κάθε μια πλευρά πιέζει την άλλη ακόμα περισσότερο και, στο τέλος, “όλοι χάνουν”, όπως το θέλει το επίσημο αφήγημα. Το γεγονός ότι απέναντι σε αυτό η μόνη “ρεαλιστική” λύση είναι η μείωση των μισθών είναι ενδεικτικό του πόσο βαθιά πολιτική και ιδεολογική είναι αυτή η οπτική.

Σε κάθε περίπτωση, όμως, η πραγματικότητα είναι ότι αρχές όπως οι κεντρικές τράπεζες κοιτάζουν για μια συγκράτηση των μισθών (με άλλα λόγια, μείωση των μισθών) ως ενός κατάλληλου τρόπου για την αντιστάθμιση του πληθωρισμού, άσχετα από τις αιτίες του. Είτε ο τωρινός πληθωρισμός ωθείται από την ζήτηση είτε από την προσφορά, οι κεντρικές τράπεζες ανταποκρίνονται με τον ίδιο τρόπο: ρίξτε τους μισθούς. Λένε βασικά στον κόσμο: “για να επιστρέψουμε στην νομισματική σταθερότητα πρέπει να βγάξετε λιγότερα”.

Ε: Τι ισχύει με την ποσοτική χαλάρωση (QE); Δεν μπορεί το γεγονός ότι οι κεντρικές τράπεζες δημιούργησαν τόσο πολύ χρήμα να έχει συνεισφέρει στον πληθωρισμό;

Π: Αν ορίσει κανείς τον πληθωρισμό ως “πάρα πολύ χρήμα κυνηγά πολύ λίγα εμπορεύματα” είναι εύκολο να δει μόνο την πρώτη πρόταση και να εστιάσει στενά στις αλλαγές στην προσφορά χρήματος. Έτσι, πολλοί έχουν προσπαθήσει να ισχυριστούν ότι ο τρέχων πληθωρισμός είναι η καθυστερημένη συνέπεια της μαζικής έγχυσης χρήματος στην οικονομία από τις κεντρικές τράπεζες μέσω των προγραμμάτων ποσοτικής χαλάρωσης (αγοράς ομολόγων) που εφαρμόστηκαν μετά το 2008 (για την Fed) και το 2014 (για την ΕΚΤ).

Το βασικό πρόβλημα με αυτό το αφήγημα είναι ότι αποτυγχάνει να εξηγήσει την μεγάλη χρονική καθυστέρηση: *εφόσον η ποσοτική χαλάρωση άρχισε 15 χρόνια γιατί έφερε πληθωριστικές πιέσεις μόλις τώρα; Γιατί όχι πριν*⁷; Η άνευ προηγουμένου αύξηση στην προσφορά χρήματος (μιλάμε για τρισεκατομμύρια δολάρια μόνο από τη Fed) θα έπρεπε να είχε ήδη εκδηλωθεί ως πληθωρισμός εδώ και πολύ καιρό πριν. Όμως, αυτό δεν συνέβη. Είχαμε χρόνια προσφοράς χρήματος χωρίς κανένα σημάδι πληθωρισμού – στην πραγματικότητα, αν κανείς παρακολουθούσε συζητήσεις των κεντρικών τραπεζών μέχρι και πέρσι, η πραγματική απειλή ήταν το αντίθετο: *αποπληθωρισμός*⁸.

Για να το καταλάβουμε αυτό θα πρέπει να δούμε ότι μια αύξηση στην προσφορά χρήματος *καθεαυτήν* δεν μας λέει πολλά. Όχι μόνο δεν είναι αυτό το συγκεκριμένο νομισματικό άθροισμα που χρησιμοποιείται για να μετρήσει την “προσφορά χρήματος” ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα, στην πραγματικότητα το αληθινό ερώτημα είναι: “αν οι κεντρικές τράπεζες τύπωσαν τόσο πολύ χρήμα, πού πήγε αυτό το χρήμα;”⁹. Δώθηκε μήπως στους καταναλωτές, για να δώσει ώθηση στην ζήτηση; Διοχετεύτηκε σε δημόσιες δαπάνες, αυξήσεις στο κράτος πρόνοιας, αυξήσεις συντάξεων; Κατευθύνθηκε προς παραγωγικές επενδύσεις, επιδιορθώσεις στις υποδομές, έρευνα; Με λίγα λόγια: αύξησε η ποσοτική χαλάρωση συνολικά την κατανάλωση και ανέστρεψε δεκαετίες μονεταρισμού σε μια ανανεωμένη χρηματοοικονομική κυριαρχία; Η μαρτυρία για αυτό είναι μηδενική. Αλλά ξέρουμε ότι η ποσοτική χαλάρωση χρησιμοποιήθηκε για χρηματοδοτήσει επιχειρηματικά buy-backs, ότι φούσκωσε χρηματαγορές και στεγαστικές φούσκες, αλλά δεν έχουμε δει καμμία σταθερή αύξηση στις δημόσιες δαπάνες ή στους μισθούς.

---

7 Στμ. Εντελώς εύλογο ερώτημα: γιατί δεν είχαμε πληθωρισμό όλα τα προηγούμενα χρόνια με τα μηδενικά επιτόκια και το αφειδώς παρεχόμενο χρήμα;

8 Στμ. Εδώ έχουμε ίσως μια εξήγηση του “μυστηρίου” που τίθεται στην ακριβώς προηγούμενη υποσημείωση: η ήδη επιβεβλημένη φτωχοποίηση του κόσμου! Δηλαδή, οι πληθωριστικές πιέσεις εξουδετερώνονταν από την μείωση της αγοραστικής δύναμης των εργατών. Μαζί, ίσως, με το γεγονός ότι το “τσάμπα” χρήμα απορροφούνταν από τη φούσκα των αγορών. Μετά την πανδημία, όμως, η ανισορροπία προσφοράς-ζήτησης, σε συνδυασμό με τον κορεσμό των χρηματαγορών έκαναν αυτό το υπερπλεονάζον χρήμα πληθωριστικό.

9 Στμ. Όπως λέμε και παραπάνω, αυτό το πλεονάζον χρήμα δεν πήγε επουδενί στην κατανάλωση των πολλών ή σε κρατικές δαπάνες. Ας δούμε, για παράδειγμα, αυτόν τον “οξύμωρο” συνδυασμό ποσοτικής χαλάρωσης και ταυτόχρονα ακραίας λιτότητας στην Ελλάδα. Ουσιαστικά ο λόγος που δεν είχαμε μια πληθωριστική έκρηξη στα χρόνια της ποσοτικής χαλάρωσης είναι ακριβώς ο συνδυασμός διοχέτευσης του υπερπλεονάζοντος χρήματος στη μαύρη τρύπα του χρηματιστικού κεφαλαίου και ακραίας λιτότητας για την εργασία!

Για να το καταλάβουμε αυτό χρειάζεται, νομίζω, ένα ευρύτερο πλαίσιο, και βρίσκω τη δουλειά της Daniela Gabor¹⁰ εκ των ων ουκ άνευ: αντί να δείχνει προς μια επιστροφή στην καθοδηγούμενη από το κράτος “δημοσιονομική κυριαρχία”, η Gabor δείχνει ότι η ποσοτική χαλάρωση θα πρέπει να κατανηθεί ως ένας μηχανισμός υποστήριξης για το σύγχρονο μακρο-οικονομικό καθεστώς, στο οποίο χρηματαγορές, αξιόγραφα *shows/securities*, παράγωγα και άλλα υψηλού κινδύνου εργαλεία εξαρτώνται όλο και περισσότερο σε ασφαλείς εγγυήσεις¹¹. Για την Gabor η ποσοτική χαλάρωση αντιπροσωπεύει τον μετασχηματισμό της αγοράς των κρατικών ομολόγων σε ένα “εργοστάσιο εγγυήσεων” για τις χρηματαγορές, μάλλον, από μια μηχανή εκτύπωσης χρήματος που φέρνει χρήμα στα νοικοκυριά ή στους κρατικούς προϋπολογισμούς. Συνδέοντας αυτή τη διαίσθηση με το πρόβλημα, που προαναφέραμε, της μειούμενης παραγωγικότητας (και, συνεπώς, χαμηλότερων αποδόσεων για τις επενδύσεις του κεφαλαίου), αναδύεται μια διαφορετική εικόνα στην οποία η ποσοτική χαλάρωση μπορεί να ειπωθεί ως αναγκαία για την σταθερότητα του μακρο-οικονομικού καθεστώτος χωρίς να μπορεί, όμως, να παραγάγει ανάπτυξη ή επιστροφή στην καθοδηγούμενη από το κράτος δημοσιονομική κυριαρχία¹².

Από αυτή την οπτική είναι φανερό γιατί αν υπήρχε οποιοσδήποτε “πληθωρισμός” που προκλήθηκε από την ποσοτική χαλάρωση τις τελευταίες δεκαετίες, αυτός ήταν πληθωρισμός περιουσιακών στοιχείων (*assets*). Το ιδιόμορφο σε κάποιες πρόσφατες συζητήσεις στην αριστερά σχετικά με τον πληθωρισμό είναι ότι αυτό το γεγονός (η δημιουργία πληθωρισμού *asset* και φουσκών) ειδώνεται ως ένας αρκετά καλός λόγος για να αποδεχτούμε το τέλος της ποσοτικής χαλάρωσης και την αύξηση των επιτοκίων, υπονοώντας ότι μια επιστροφή στο “σοβαρά θα είναι ωφέλιμη για τους εργάτες που βλέπουν τους μισθούς τους να κατατρώνονται από τον πληθωρισμό¹³. Αλλά ενώ θα ήταν άστοχο να ισχυριστούμε ότι υπάρχει κάποια αυτόματη σχέση ανάμεσα στον πληθωρισμό και τους αγώνες των εργατών, είναι ακόμα πιο άστοχο να δούμε μια ύφεση επαγόμενη από συγκεκριμένες πολιτικές, που έχει σαν αποτέλεσμα μια οξεία συρρίκνωση της αγοραστικής δύναμης των εργατών και αυξανόμενη ανεργία, ως μια προτιμώμενη λύση.

E: Γιατί, τότε, οι κεντρικές τράπεζες αντιδρούν στην απειλή του πληθωρισμού αναιρώντας την ποσοτική χαλάρωση και αυξάνοντας τα επιτόκια;

Π: Μετά την κατάρρευση του κανόνα του χρυσού (*gold standard*), οι κεντρικές τράπεζες απέκτησαν έναν καινούριο ρόλο. Αντί να εστιάζουν στην σταθερότητα των τιμών συναλλάγματος σε σχέση με τα υπάρχοντα αποθέματα χρυσού, τώρα εστίαζαν στον έλεγχο του επιπέδου των τιμών στο εσωτερικό μέσω της προσφοράς χρήματος¹⁴. Οπλισμένες με μια σειρά μονεταριστικών μοντέλων (όπως η

10 Στμ. Daniela Gabor: επίκουρη καθηγήτρια οικονομικών στο Πανεπιστήμιο των Δυτικών της Αγγλίας (University of the West of England).

11 Στμ. Υπάρχει, λοιπόν, μια δομική αλλαγή στην σκοπιμότητα του “φτηνού χρήματος”: δεν προορίζεται πλέον για δημόσιες επενδύσεις, τόνωση της παραγωγής και της κατανάλωσης αλλά ως εγγυοδοσία των όλο και πιο ρισκοβόρων εργαλείων επέκτασης του κεφαλαίου: χρηματιστηριακές, επενδυτικές, εταιρικές φούσκες και ακόμα περισσότερος πλούτος για τους πλούσιους. Μόνο έτσι μπορεί να εξηγηθεί άλλωστε η ραγδαία αύξηση της ανισότητας στην κατανομή του πλούτου όλα αυτά τα χρόνια της κρίσης.

12 Στμ. Η ποσοτική χαλάρωση στα χρόνια της κρίσης δεν ήταν λοιπόν παρά η μηχανή στήριξης αποκλειστικά για το κεφάλαιο. Εγγυήσεις για τη στήριξη των χρηματιστηριακών φουσκών καθώς η λιτότητα μόνο για την εργασία δεν επαρκούσε για να ρεφάρει το κεφάλαιο τις ζημιές της κρίσης. Βασικά ο μετασχηματισμός στον οποίον αναφέρεται ο συγγραφέας και η Gabor πρέπει να ειπωθεί μέσα από το πρίσμα μιας άλλης διαίσθησης, ταυτόχρονα επιβεβαιώνοντάς την, που είναι και βασική ανάλυση του ρεύματος της κομμουνιστικοποίησης για την περίοδο της αναδιάρθρωσης: η αποσύνδεση της αναπαραγωγής της εργασίας από την αναπαραγωγή του κεφαλαίου. Το γεγονός ότι το κεφάλαιο δεν “δίνει δεκάρα” πλέον, κυριολεκτικά (!), για την αναπαραγωγή της εργασίας ως μέρος της δικής του αναπαραγωγής. Αυτό που βιώνουμε δηλαδή ως διάλυση του κράτους πρόνοιας, επίθεση στους μισθούς κλπ. Γενικευμένη φτωχοποίηση στα χρόνια της κρίσης.

13 Στμ. Αποδεχόμενη έτσι (η αριστερά) τα φληναφήματα περί σπιράλ “μισθών/τιμών”.

14 Στμ. Εξίσου καθοριστική δομική αλλαγή.

πρόταση του Φρίντμαν να διατηρούν ένα ποσοστό 5% ετήσιας αύξησης στην προσφορά χρήματος ή τον ισχυρισμό ότι ένα ποσοστό πληθωρισμού 2% ετησίως είναι βέλτιστο), επιδόθηκαν στη χειραγώγηση των επιτοκίων για να διατηρήσουν αυτό που οι ίδιες καθόρισαν ως σταθερότητα των τιμών.

Αυτή ήταν μια εποχή αυξανόμενης ανεξαρτησίας για τις κεντρικές τράπεζες, όμως δεν υπήρχε τίποτα *απο-πολιτικοποιημένο* σε αυτές τις επιλογές¹⁵. Μια μονεταριστική οπτική σε ζητήματα όπως ο πληθωρισμός ή η σταθερότητα των τιμών σημαίνει πάντα ότι οι ενέργειες των κεντρικών τραπεζών είναι αντιδράσεις στην απειλή του πληθωρισμού μέσω της μείωσης του μεριδίου των μισθών. Αυτή δεν είναι απλά ιδεολογική προκατάληψη: καθορίζεται δομικά από τα εργαλεία που οι κεντρικές τράπεζες έχουν στη διάθεσή τους: **υψηλότερα επιτόκια μείνουν το μερίδιο των μισθών ενώ αυξάνουν τον πλούτο των πιστωτών και των αποταμιευτών**¹⁶.

Αυτό είναι που βλέπουμε σήμερα. Ακόμα και αν οι κεντρικοί τραπεζίτες συμφωνούν ότι οι τωρινές πληθωριστικές τάσεις είναι συνέπεια του ενεργειακού κόστους και των διαταραχών στις εφοδιαστικές αλυσίδες, είναι καθαρό ότι **η αύξηση των επιτοκίων δεν αντιμετωπίζει (και δεν μπορεί να αντιμετωπίσει) τέτοια ζητήματα**. Δεν υπάρχει ύψος επιτοκίου που να μπορεί να ξεμπλοκάρει τις εφοδιαστικές αλυσίδες ή να μειώσει τα ενεργειακά κόστη. Αυτό που *όντως αντιμετωπίζουν* τα αυξημένα επιτόκια είναι η πλευρά της ζήτησης της σχέσης κάνοντας τον δανεισμό ακριβότερο, μειώνοντας τις επενδύσεις και τη δημιουργία θέσεων εργασίας, προκαλώντας ύφεση και μεγαλύτερη ανεργία. Κάτω από αυτές τις περιστάσεις, και οι κεντρικοί τραπεζίτες έχουν υπάρξει αξιοθαύμαστα ειλικρινείς σχετικά με αυτό, οι εργάτες χάνουν την δυνατότητά τους να διαπραγματευτούν για υψηλότερους μισθούς και υφίστανται μια μείωση της αγοραστικής τους δύναμης, μειώνοντας τη ζήτηση¹⁷.

Έχουμε, λοιπόν, αυτό το ιδιόμορφο (αν την σκεφτείτε) επιχείρημα ότι **η απάντηση στην μείωση της αγοραστικής δύναμης** (η οποία είναι μια συνέπεια του πληθωρισμού αλλά επίσης και ένας λόγος που ο πληθωρισμός είναι κάτι κακό για όλους) **είναι να...μειώσουμε την αγοραστική δύναμη των εργατών ακόμα περισσότερο!** Η ιδέα είναι ότι η μείωση της ζήτησης θα οδηγήσει τελικά τις τιμές προς τα κάτω, που βασικά σημαίνει ότι το να κάνουν τους ανθρώπους φτωχότερους είναι ο αγαπημένος τρόπος [των τραπεζών] για να φέρουν σταθερότητα στις τιμές. Αν δεν καταλάβουμε ότι οι κεντρικές τράπεζες έχουν μια ταξική οπτική, οι ενέργειές τους δεν βγάζουν νόημα. Η επιλογή να αντιμετωπίσεις ένα πρόβλημα προσφοράς συντρίβοντας τη ζήτηση είναι ό,τι πιο πολιτικό, είναι η πιο πολιτική επιλογή που μπορεί να γίνει.

Η υποκείμενη λογική είναι πραφανής: αν και η ικανότητα της εργατικής τάξης να οργανώνεται συλλογικά και αποτελεσματικά έχει ριζικά απομειωθεί τα τελευταία 30 ή και περισσότερα χρόνια, φόβοι ότι αυτή ίσως αυξήσει την ικανότητά της να διαπραγματευτεί καλύτερες συνθήκες γίνονται πιο απειλητικοί σε ένα ευρύτερο πλαίσιο μιας στάσιμης ή σε πτώση παραγωγικότητας. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, ακόμα και μια μετριοπαθής αύξηση στο μερίδιο των μισθών θεωρείται επιβλαβής για

---

15 Στμ. Με άλλα λόγια, μόνο “αντικειμενικά”, “επιστημονικά” ή ψυχρά “οικονομικά” υποδεικνυόμενες δεν ήταν αυτές οι πολιτικές.

16 Στμ. Υπάρχουν συγκεκριμένοι που κερδίζουν, λοιπόν, και όχι γενικώς “οι πλούσιοι”, όπως αρέσκειται και να λέει και η αριστερά στην πλειοψηφία της.

17 Στμ. Αυτή είναι ίσως η *δομική αντίφαση της παρούσας κρίσης*: το κεφάλαιο εφαρμόζει “θεραπείες” που όχι μόνο δεν ανταποκρίνονται στο ίδιο το πρόβλημα αλλά μάλλον το επιδεινώνουν· από την άλλη, όμως, οι πιο “κατάλληλες θεραπείες”, δηλαδή, δημόσιες επενδύσεις, επενδύσεις στην παραγωγικότητα, αύξηση μισθών για τόνωση της ζήτησης, με άλλα λόγια οι “καλές” Κεϋνσιανές πολιτικές, που θα ήθελε και ονειρεύεται η αριστερά, θα *υπονόμευαν ακόμα περισσότερο την κερδοφορία του!* Και αυτό οφείλεται στο ότι **οι πηγές της κερδοφορίας του κεφαλαίου έχουν αλλάξει από την ίδια την εξέλιξή του!** Δεν είναι πλέον οι γνωστές αυτές του προηγούμενου αιώνα και της περιόδου της χρυσής τριαντακονταετίας στη Δύση (ο συνδυασμός αύξησης της παραγωγικότητας και αύξησης στους μισθούς).

τα καπιταλιστικά συμφέροντα, οδηγώντας το κράτος και το κεφάλαιο – για μια ακόμα φορά – να προτιμούν το ρίσκο μιας ύφεσης παρά μια οποιαδήποτε ενίσχυση της δύναμης της εργατικής τάξης¹⁸.

Ε: Αυτή τη στιγμή (Μάρτιος 2023), τα ποσοστά πληθωρισμού στις ΗΠΑ και την Ευρώπη πέφτουν εδώ και αρκετούς μήνες. Είμαστε άραγε μάρτυρες της αποκαλούμενης “ομαλής προσγείωσης” που υποσχέθηκαν μερικοί τραπεζίτες;

Π: Είναι κρίσιμο να σημειώσουμε ότι αν ο πληθωρισμός μειώνεται, αυτό δεν είναι το αποτέλεσμα του “σφιξίματος” των κεντρικών τραπεζών. Όπως αναφέρθηκε ήδη, δεν υπάρχει επιτόκιο που να μπορεί να λύσει τα υψηλότερα ενεργειακά κόστη ή τις ελλείψεις στην εφοδιαστική αλυσίδα. Αν αυτά τα ζητήματα έχουν χαλαρώσει, αυτό δεν οφείλεται στα υψηλότερα επιτόκια (η αύξηση των οποίων έχει υπάρξει ιστορικά μετριοπαθής, αν την συγκρίνουμε, για παράδειγμα, με αυτήν στην περίπτωση του “σοκ του Volcker”). Αλλά, ακόμα σημαντικότερο, οι ίδιες οι κεντρικές τράπεζες παραδέχονται ότι οι συνέπειες της νομισματικής σύσφιξης/σκληρύνησης δεν μπορούν να συμβούν τόσο γρήγορα. Σύμφωνα με έρευνα που έγινε από την ίδια την Fed, η μέγιστη επίδραση των αυξήσεων των επιτοκίων έρχεται μετά από ένα ελάχιστο δύο ετών – με σημαντικές συνέπειες να μεταφράζονται σε πραγματική δραστηριότητα στον 4ο χρόνο. Όπως έχει παρατηρήσει ο Josh Mason, αυτό σημαίνει ότι κεντρικές τράπεζες “ορίζουν τώρα την πολιτική για τα έτη 2024 ή 2025”. Επιπλέον, ακόμα και αν οι πληθωριστικές τάσεις μοιάζουν να επιβραδύνονται, τόσο η Fed όσο και η ΕΚΤ μοιάζουν επιρρεπείς να συνεχίσουν να ακούνε τους συμβούλους-γεράκια που έχουν και να διατηρούν την σύσφιξη.

Αυτό σημαίνει ότι αν και οι πληθωριστικές πιέσεις μπορεί να έχουν ήδη υποχωρήσει μέχρι τότε, **η ύφεση, παρ’ όλα αυτά, έρχεται και είναι καθαρά πολιτικά καθοδηγούμενη**. Όπως ο επικεφαλής του ΔΝΤ παραδέχτηκε πρόσφατα, η ύφεση έρχεται για – τουλάχιστον – το ένα τρίτο του κόσμου το 2023. Αν θεωρήσει κανείς ότι οι κεντρικές τράπεζες είναι αντικειμενικοί θεσμοί, οδηγούμενοι από επιστημονικά και μη πολιτικοποιημένα μοντέλα, προς επιδίωξη του ευγενούς σκοπού της σταθερότητας των τιμών για όλους, αυτή θα φαινόταν να είναι μια εντελώς παράλογη επιλογή. Αν, όμως, καταλάβουμε τις κεντρικές τράπεζες ως εργαλεία ταξικής ισχύος, τίποτα από αυτά δεν μας εκπλήσσει ούτε στο ελάχιστο. Αν η μακροπρόθεσμη τάση είναι όντως αυτή της μειούμενης παραγωγικότητας και κερδοφορίας, με εταιρείες εμπλεκόμενες σε έναν ανελέητο ανταγωνισμό για αύξηση του μεριδίου τους σε ένα περιβάλλον αγοράς που συρρικνώνεται, ενώ, την ίδια στιγμή, εμφανίζεται εκεί ένα δυναμικό για ενδυνάμωση της εργατικής τάξης, η πρόκληση μιας ύφεσης είναι ένας πολύ συγκεκριμένος και πολιτικός τρόπος παρέμβασης σε αυτή τη σύγκρουση.

---

¹⁸ Αυτή είναι η μόνη έννοια με την οποία ο πληθωρισμός σήμερα αντιπροσωπεύει μια “διανεμητική” σύγκρουση. Παρ’ όλο που η ικανότητα της εργατικής τάξης να οργανώνει αποτελεσματικούς αγώνες τα τελευταία χρόνια έχει μειωθεί δραματικά, η επιμονή κεντρικών τραπεζιών και άλλων στην ανάγκη “ρύθμισης των μισθών” μπορεί να έχει νόημα μόνο αν θεωρήσουμε ότι ακόμα και μικρές αυξήσεις στους μισθούς ή δυνάμει διεύρυνση των αγώνων μπορεί να αποδειχτεί πολύ πιο απειλητική στο πλαίσιο μιας παρακμάζουσας παραγωγικότητας.